

УДК 343.136:343.132.5

О.Є. КРАВЧЕНКО, Харківський національний університет внутрішніх справ

ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА ІЗ ЗДІЙСНЕННЯ НАГЛЯДУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Ключові слова: прокурорський нагляд, функції прокуратури, процесуальні дії, дозвіл суду, правоохоронні органи, кримінальне правопорушення, технічні засоби

Побудова правової держави передбачає наявність фундаментальної і стабільної системи законодавства, що забезпечує захист прав і законних інтересів особи одночасно з вирішенням завдань боротьби зі злочинністю. При цьому є неприпустимим протиставлення інтересів суспільства й окремої особи. Порушення прав осіб не може бути виправдане мотивами державної необхідності. У цих умовах стає нагальним посилення захисту й охорони конституційних прав осіб [1, с.2]

Постійний розвиток та удосконалення методів збирання, перевірки й оцінки доказової інформації, яку одержують за допомогою технічних засобів, обумовлюють необхідність існування адекватного таким змінам механізму забезпечення прав і свобод людини. Адже саме права і свободи людини, їх гарантії, визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Виходячи з принципів правової держави, Конституція України [2] закріпила правовий механізм забезпечення охорони зазначених прав і свобод, особлива роль в якому належить прокурорському нагляду, судовому та відомчому контролю. Дослідження цих питань і є метою статті.

Проблематика охорони прав і свобод людини за допомогою прокурорського нагляду, судового і відомчого контролю постійно знаходиться в центрі уваги сучасних науковців. Зокрема, до неї зверталися Л.С. Жиліна [3],

Л.М. Кирій [4], І.Ф. Літвінова [1], Г.П. Середа [5], Р.Р. Трагнюк [6], А.Р. Туманянц [7] та інші дослідники. Однак у роботах зазначених авторів питання нагляду та контролю за застосуванням технічних засобів у кримінальному провадженні залишилися недостатньо висвітленими. Саме вирішальним значенням для практичної діяльності, а отже – і для забезпечення у державі режиму законності в цілому обумовлене особливе місце вищезгаданих питань у юридичній науці [8, с.61].

Сутність прокурорського нагляду, його місце в системі інших державно-правових інститутів, предмет та межі його реалізації до цього часу залишаються дискусійним питанням у науці та юридичній практиці [9, с.7–26; 10, с.6–35; 11].

Сьомим розділом Конституції України закріплені правові основи організації та діяльності прокуратури в Україні. Основним Законом визначене особливе місце прокуратури в системі органів державної влади. Прокуратурою реалізуються спеціальні функції у якості самостійного виду державної діяльності. Виступаючи важливим елементом забезпечення балансу між різними гілками державної влади, прокуратура активно взаємодіє з ними при виконанні своїх повноважень [12, с.270].

Система прокуратури України створена на засадах спільності завдань, функцій, принципів її організації діяльності, а також повноважень у частині виявлення правопорушень і засобів реагування на них. При цьому, до жодної з існуючих гілок державної влади прокуратура не входить. Основним її призначенням є виявлення порушень законодавства та вжиття заходів для їхнього усунення. При цьому – не важливо, в якій з галузей суспільного життя було виявлене порушення.

Ще однією з функцій прокуратури є сприяння взаємодії державних органів у галузі забезпечення режиму законності та боротьби зі злочинністю, а також консолідація вказаних органів у якості єдиної державної влади, що зацікавлена у дотриманні чинного законодавства у державі.

Визначеними функціями обумовлене особливе місце прокуратури в системі «стримування і противаг», що реалізуються в ході взаємовідносин між всіма гілками влади. Саме

прокуратура виступає єдиним державним органом, для котрого нагляд за виконанням законів становить основу, сутність та зміст діяльності.

Так само, особливе місце посідає прокуратура у процедурах застосування технічних засобів у кримінальному провадженні, що обумовлено специфікою її діяльності.

Загальні засади прокурорського нагляду, закріплені Конституцією України [2], знаходять свій розвиток у відповідних положеннях КПК України [13].

Разом із тим, стаття 107 КПК України, в якій викладені загальні засади застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження, не містить прямих вказівок щодо особливостей прокурорського нагляду за застосуванням технічних засобів у кримінальному провадженні.

Так само стаття 252 КПК України [13], що містить положення про фіксацію ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій, та якою передбачена можливість фіксації за допомогою технічних та інших засобів проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не містить прямих вказівок щодо особливостей прокурорського нагляду за застосуванням технічних засобів у кримінальному провадженні.

Враховуючи викладене, з метою визначення особливостей прокурорського нагляду за застосуванням технічних засобів у кримінальному провадженні, слід звернутися до загальних положень КПК України, якими врегульовані питання прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування.

Так, відповідно до частини 2 статті 36 КПК України [13], прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, наділений рядом повноважень, частина з яких безпосередньо стосується питань нагляду за застосуванням технічних засобів у кримінальному провадженні.

З метою уточнення, які саме механізми прокурорського нагляду за застосуванням технічних засобів у кримінальному провадженні закріплені чинним КПК, існує необхідність

додаткового аналізу положень чинного законодавства.

Закон встановлює декілька форм діяльності прокурора із здійснення нагляду за застосуванням технічних засобів у кримінальному провадженні, основними з яких є наступні.

Під час проведення процесуальної дії. Найсамперед, слід звернутися до положень статей 42, 56 КПК якими закріплена можливість окремих учасників кримінального провадження (таких як: підозрюваний, потерпілий) застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, у яких беруть участь зазначені особи. Одним із обмежень, встановлених для застосування технічних засобів є заборона застосування при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала). При цьому, одним із суб'єктів кримінального провадження, якому надано право встановлювати обмеження на застосування технічних засобів є прокурор.

При отриманні дозволу суду на проведення процесуальної дії. Так, перевіряючи законність й обґрунтованість звернення слідчого до суду, прокурор погоджує і спрямовує його до суду, або відмовляє в згоді на нього, чим і здійснює наглядову функцію. Відмова в погодженні звернення означає, що прокурор не вбачає фактичних підстав для постановки перед судом питання про обмеження конституційного права особи під час застосування технічних засобів. Повертаючи слідчому звернення без погодження, прокурор має право дати йому вказівки щодо збирання додаткових матеріалів для обґрунтування звернення. У разі виконання таких вказівок і збирання додаткових матеріалів слідчий вправі знову звернутися до прокурора з відповідним зверненням. У першу чергу, дані положення є актуальними при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій із застосуванням технічних засобів. Так, у відповідності з ч.3 ст.246 КПК України [13], слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити

проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

При вирішенні відповідних скарг на дії і рішення прокурорів та органів, що проводять досудове розслідування. У ході застосування технічних засобів у кримінальному провадженні до прокуратури можливе оскарження рішень, дій та бездіяльності як органів, що проводять досудове розслідування, так і прокурорів (у такому випадку – скарга направляється прокуророві вищого рівня).

Скарги до прокурора на рішення і дії органу, що проводить досудове розслідування, розглядаються протягом 10 днів з моменту їх отримання, а на діяльність органу слідства – протягом 3 днів з моменту їх отримання. Скарги до прокурора вищого рівня також мають бути розглянуті протягом 3 днів з моменту їх отримання [14].

Скарги на діяльність органу, що проводить досудове розслідування, повинні надсилатися безпосередньо до прокурора, а скарги на діяльність органу слідства можуть передаватися через слідчого або надсилатися прокурору. Слідчий, який отримав скаргу, зобов'язаний протягом 1 доби направити її прокуророві разом зі своїми поясненнями [14].

При отриманні повідомлення щодо порушення вимог чинного КПК України під час застосування технічних засобів. Зокрема, такі повідомлення можуть стосуватися порушень вимог частини 6 статті 107 КПК України [13], згідно із якою, незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними.

Таким чином, закон встановлює декілька форм діяльності прокурора із здійснення нагляду за застосуванням технічних засобів у кримінальному провадженні, основними з яких є: нагляд під час проведення процесуальної дії; нагляд при отриманні дозволу суду на проведення процесуальної дії; вирішення відповідних скарг на дії і рішення прокурорів та органів, що проводять досудове розслідування; розгляд повідомлень щодо порушення

вимог чинного КПК України під час застосування технічних засобів.

Враховуючи викладене, а також положення ч.2 ст.36 КПК України [13], основні повноваження прокурора щодо нагляду за додержанням законів у ході застосування технічних засобів у кримінальному провадженні можуть бути сформовані наступним чином.

Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів у ході застосування технічних засобів у кримінальному провадженні, уповноважений: доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій із застосуванням технічних засобів, або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити такі слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій із застосуванням технічних засобів відповідним оперативним підрозділам; проводити перевірки законності застосування технічних засобів у кримінальному провадженні у порядку, визначеному законом; скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України [13], у тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України; погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій із застосуванням технічних засобів у випадках, передбачених КПК України, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України [13].

У сучасних наукових працях зазвичай використовується визначення прокурорського нагляду у якості регламентованої законодавчими і відомчими актами діяльності прокурора, направленої на виявлення та усунення порушень законності, захист конституційних прав і інтересів громадян, що виникає при здійсненні фу-

нкій прокурорського нагляду за додержанням і правильним застосуванням законів [4, с.14].

Виходячи з загального визначення прокурорського нагляду, можливо сформулювати відповідне визначення у сфері застосування технічних засобів: прокурорський нагляд за застосуванням технічних засобів у кримінальному провадженні – регламентована законодавчими і відомчими актами діяльність прокурора, направлена на виявлення та усунення порушень законності, захист конституційних прав і інтересів громадян у ході застосування технічних засобів, що виникає при здійсненні функцій прокурорського нагляду за додержанням і правильним застосуванням законів у кримінальному провадженні.

Порівняльний аналіз прокурорського нагляду та суміжних напрямів діяльності уповноважених органів, таких як судовий та відомчий контроль у розрізі застосування негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні свідчить про те, що незважаючи на певні спільні ознаки (у першу чергу йдеться про спільність завдань, що полягають у захисті прав людини у ході застосування технічних засобів), прокурорський нагляд і судовий контроль за законністю застосування технічних засобів у кримінальному провадженні мають суттєві відмінності. Зокрема, для системи прокуратури характерною є наявність чітких субординаційних відносин між її складовими, у тому числі – в питаннях реалізації функцій прокурорського нагляду за законністю застосування технічних засобів у кримінальному провадженні.

Так само прокурорський нагляд і відомчий контроль за законністю застосування технічних засобів у кримінальному провадженні мають ряд суттєвих відмінностей. Зокрема, для суб'єктів здійснення прокурорського нагляду та відомчого контролю характерними є відмінності у визначених завданнях. Відомчий контроль є внутрішнім, у той час як прокурорський нагляд завжди зовнішній. Для прокурорського нагляду забезпечення ефективності застосування технічних засобів у кримінальному провадженні не є метою, а виступає як побічний напрям діяльності.

Підходячи до висновків треба зазначити, те що удосконалення наукового бачення іс-

нуючої системи процесуальних гарантій захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, з урахуванням особливостей правових механізмів забезпечення охорони прав і свобод особи у сфері застосування негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні базується на необхідності наукового аналізу процесуальних гарантій на етапі кримінального провадження, оскільки кримінальне провадження найбільшою мірою поєднане з обмеженням конституційних прав людини на свободу й особисту недоторканість, недоторканість житла чи іншого володіння особи, таємницю її листування, телефонних розмов, телеграфної й іншої кореспонденції, невтручання в особисте й сімейне життя тощо. Цим пояснюється потреба створення дієвого механізму захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у провадженні по справі незалежно від процесуального статусу останніх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Літвінова І. Ф. Гарантії недоторканності житла чи іншого володіння особи у кримінальному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / І. Ф. Літвінова. – К., 2010. – 22 с.
2. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Булейко О. Л. Забезпечення прав учасників кримінально-процесуального судочинства / О. Л. Булейко // Вісник Акад. адвокатури України. – 2009. – № 1. – С. 130–132.
4. Кирій Л. М. Відомчий, судовий контроль та прокурорський нагляд за відмовою в порушенні кримінальної справи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Л. М. Кирій. – К., 2007. – 17 с.
5. Серeda Г. П. Організаційно-правові аспекти прокурорського нагляду за додержанням законів при прийманні, реєстрації, перевірці та вирішенні заяв і повідомлень про злочини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судо-

устрій; прокуратура та адвокатура» / Г. П. Серета. – Харків, 2000. – 17 с.

6. Трагнюк Р. Р. Прокурорський нагляд за додержанням законів, що забезпечують права обвинуваченого : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Р. Р. Трагнюк. – Харків, 2003. – 21 с.

7. Туманянц А. Р. Судовий контроль за законністю і обґрунтованістю процесуальних рішень органів досудового слідства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / А. Р. Туманянц. – Харків, 1998. – 16 с.

8. Тацій В. Прокуратура в системі поділу влади / В. Тацій, Ю. Грошевий // Вісник Акад. правових наук України. – 1999. – № 1 (16). – С. 61–69.

9. Савицкий В. М. Очерк теории прокурор-

ского надзора в уголовном судопроизводстве / В. М. Савицкий. – М. : Наука, 1975. – 384 с.

10. Ломовский В. Д. Прокурорско-надзорные правоотношения / В. Д. Ломовский. – Ростов н/Д : Рост. гос. ун-т, 1987. – 196 с.

11. Маршунов М. Н. Прокурорско-надзорное право. Проблемы правового регулирования / М. Н. Маршунов. – СПб.: Изд-во С.-Петербургск. ун-та, 1991. – 128 с.

12. Коментар до Конституції України. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1996. – 376 с.

13. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90–91.

14. Як оскаржити рішення органів дізнання, слідства, прокуратури, суду [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://court.gov.ua/userfiles/slidstva_proc_sud.pdf.

Кравченко О. Є. *Форми діяльності прокурора із здійснення нагляду під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні* / О. Є. Кравченко // *Форум права*. – 2015. – № 1. – С. 158–162 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_27.pdf

Досліджується форми діяльності прокурора із здійснення контролю під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. Надається авторське визначення прокурорського нагляду за застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі. На підставі проведеного аналізу формуються пропозиції щодо зміни чинного законодавства, які необхідні для підвищення ефективності здійснення прокурорського нагляду за застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій.

Кравченко О.Є. *Формы деятельности прокурора по осуществлению надзора при проведении негласных следственных (розыскных) действий в уголовном производстве*

Исследуются формы деятельности прокурора по осуществлению контроля при проведении негласных следственных (розыскных) действий в уголовном производстве. Предоставляется авторское определение прокурорского надзора за применением негласных следственных (розыскных) действий в уголовном процессе. На основании проведенного анализа формируются предложения по изменению действующего законодательства, которые необходимы для повышения эффективности осуществления прокурорского надзора за применением негласных следственных (розыскных) действий.

Кравченко О.Е. *Forms of the Prosecutor of Monitoring During Covert Investigators (Search) Action in Criminal Proceedings*

It was investigated the activities of Attorney forms to monitor during the undercover investigation (search) action in criminal proceedings. The author's definition of prosecutorial supervision over the use of covert investigation (search) action in criminal proceedings has been given. Based on the analysis formed proposals to amend existing legislation those are necessary to improve the implementation of prosecutorial supervision over the use of covert investigation (search) action.